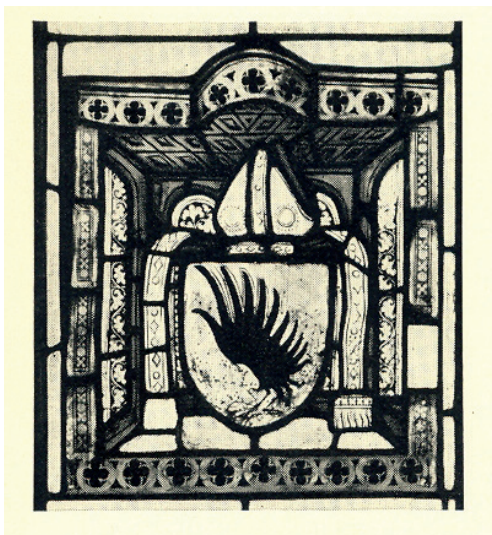

SZENTMÁRTONI SZABÓ GÉZA
Kanizsai János esztergomi érsek korabeli portréja és címere Bázélban

Bázél egykori karthauzi kolostorának templomában, a mai Waisenhauskirchében, három magyar vonatkozású, 15. század eleji színes üvegablak maradt fenn. Magyarországon ezekről első ízben Verzár Frigyes (1886–1979) orvos-fiziológus adott hírt a Debreceni Szemlében, 1931-ben.¹ Verzárt 1930-ban hív-

A debreceni folyóiratból és a korábbi német nyelvű közleményből kiderül, hogy a három üvegablak egyike Szent László királyt ábrázolja palástban, országalmával, bárdal és a három halmon álló kettőskeresztes, magyar címerrel (123 × 48 cm). A király fejét körbefogó glória felirata: *Ladislaus rex*

1–2. kép: Kanizsai János címere C. H. Baer 1941-es könyvében és mai állapotában

ták meg a bázeli egyetemre, hogy az ottani élettani intézetet vezesse.² Képekkel is illusztrált közleménye adataiban Rudolf Friedrich Burckhardt 1916-ban megjelent, alapos tanulmányára támaszkodott.³

¹ Verzár Frigyes: Régi magyar vonatkozások Bázélben. *Debreceni Szemle*, 5 (1931) 310–314.

² Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. (Főszerk. Kenyeres Ágnes.) Jav., átdolg. kiad. Bp., 1994. 956–957.

³ Rudolf Friedrich Burckhardt: Die gotischen Glasgemälde der ehemaligen Karthäuserkirche, jetzigen Waisenhauskirche zu Basel. *Jahresberichte und Rechnungen des Vereins für das Historische Museum und für Erhaltung baslerischer Altertümer und der Kommission zum historischen Museum*, Jahr 1915. Basel, 1916. 18–27.

Ungariae. A másik üvegablak egy pásztorbotos, püspöksüveget viselő, imádkozó férfiút ábrázol, mégpedig portrészzerűen kidolgozott armással (74,5 × 48 cm). A harmadikon pedig díszes keretbe helyezett, a tetején püspöksüveggel fedett pajzson fehér mezőben jobbra forduló, fekete szárnyú saslábat ábrázoló címer látható (45 × 45 cm).

A bázeli állami levéltárban őrzött, középkori adományozó könyv (*Wohltäterbuch der Karthause*, Basler Staatsarchiv, 1. b. fol. 249) azt bizonyítja, hogy az eredetileg a csigalépcsőnél elhelyezett festett üvegablakokat János esztergomi érsek rendelte meg: „III. reverendissimus pater dominus Johannes Archiepiscopus Strigoniensis de Ungaria dedit XX florenos pro fenestra vitrea prope cocleam.” A címer alapján is azonosítható megrendelő tehát az Osl nemzetségbe-

3–4. kép: Kanizsai János üvegablak ábrázolása az 1941-es publikációban és mai fényképen

5–6. kép: Szent László üvegablak ábrázolása az 1941-es publikációban és mai fényképen

li Kanizsai III. János (1350 k.–1418. május 30.) esztergomi érsek volt, aki 1387–1418 közt ült az érseki székben. Az ablakok keletkezési ideje 1418-ra tehető, amikor Kanizsai János részt vett a konstanzi zsinaton. Az érsek címere Ulrich Richental *Concilienbuch*-jének kéziratában, majd 1483-ban kiadott nyomtatott változatában is, hasonló formában és színezéssel szerepel.⁴ A Szent Lászlót ábrázoló üvegablak ikonográfiai jellegzetességei alapján valószínű, hogy mindhárom üveggépet Magyarországról hozott rajzok alapján készítették.

A most bemutatott műtárgyak sem a magyar művészettörténeti munkákban, sem a Szent Lászlóról szóló könyvekben nem szerepelnek. Nem említik őket a magyar útikönyvek sem. 1941-ben jelent meg Cusimir Hermann Baer hatalmas munkája – a Bázeli és a hozzá tartozó kanton művészeti emlékeit bemutató monográfia –, amelynek egyik kötete nagy részletességgel mutatta be a Rajna túlpartján fekvő városrészt, Kis-Bázeli egykori karthauzi templomát, többek közt az ottani magyar emlékeket.⁵ A fekete-fehér képekkel gazdagon illusztrált szakkönyv a budapesti Egyetemi Könyvtárba is eljutott, ám láthatólag ez sem került hozzáértő kutató kezébe.⁶ A bázeli üvegablakokról, évtizedekkel később, csupán az emigráns Cs. Szabó László (1905–1985) emlékezett meg – vélhetőleg éppen Verzár Frigyes beszámolója nyomán – egyik 1965-ben, a

⁴ Ulrich Richental: *Concilienbuch mit Holzschnitten*. Augsburg, 1483. 126.

⁵ Cusimir Hermann Baer: *Die Kartause in Klein-Basel*. In: *Die Kunstdenkmäler des Kantons Basel-Stadt*. Band III. Basel, 1941. 449–594.

⁶ Egyetemi Könyvtár, Gd 4 r 731.

7. kép: A karthauziak egykori templomának belseje, az apszis középső ablakán a Kanizsai János esztergomi érsek által készített három üvegfestménnyel

BBC magyar műsorában elhangzott előadásában. „Csé” bázeli esszéjét Kántor Lajos a *Kortársban* idézte fel 2005-ben.⁷

A három magyar vonatkozású üveglak fekete-fehér reprodukcióihoz a fent említett folyóiratokban, illetve a bázeli művészettörténeti monográfiában tudtam hozzájutni, majd rövid magyarázattal az *Irodalomismeret* című régi magyar irodalmi folyóiratban – a főszerkesztő, Kovács Sándor Iván professzor jóvoltából – 2005-ben volt módomban közölni őket.⁸ A színes fényképek Bázeltől való megszerzéséért Pataki Zita Ágotát, a lipcsei egyetem művészettörténeti intézetének tudományos munkatársát illeti köszönet. Ezek a 2007-ben birtokomba került digitális képek némi eltérést mutatnak a korábban megismert reprodukciókhoz képest. Az üveglakok

⁷ Kántor Lajos: Csé, a Kolozsvár–Bázel–London tengelyen. *Kortárs*, 2005. június: 72–73.

⁸ Szentmártoni Szabó Géza: Cs. Szabó László és a XV–XVI. századbeli magyar emlékek Bázeltben (Szent László, Kanizsai János, Szegedi Kis István). *Irodalomismeret*, 16 (2005) 4. sz. 27–29.

8. kép: A karthauziak kis-bázeli kolostora és temploma Merian metszetének részletén (Frankfurt, 1614. Közli C. H. Baer idézett monográfiája)

ólomkeretének mintázata ugyanis nem egyezik meg rajtuk, helyenként pedig a restaurátori kiegészítések nyomai is kivehetők a fényképek összevetésekor. A hosszú időre a Historisches Museumba került üvegeket újabban visszavitték a templomba, ám nem eredeti helyükre, hanem az apszis középső ablakára helyezték fel mindhármat. Talán megerősítésük érdekében töltötték ki az üres részeket kis rombusz alakú ólomkeretekkel. A választ a helyszínen vizsgálódó magyar művészettörténészeknek kellene megadniuk a továbbiakban.

A fentiekben felsorolt három műtárgy közül a címeres üvegeket kiegészítésnek szánjuk Körmenyi Tamás *Turulban* megjelent, Kanizsai János címerét is tárgyaló írásához.⁹ A hajdani esztergomi érsek által készített Szent László-üvegeket az *Athleta Patriae* ikonográfiájában kellene végre a legkorábbi ábrázolások közé beiktatni.¹⁰ Kanizsai János egész alakos képe pedig bekerülhetne az esztergomi érsek arcképcsarnokába, ahol mindaddig nem szerepelt.¹¹

⁹ Körmenyi Tamás: Az Osl nemzetség címerkészítései a középkorban. *Turul*, 83 (2010) 3–24.

¹⁰ Szentmártoni Szabó Géza: „Az Szent László koronája, úgy tetszik, hogy az kegyelmed ládájában vagon” (Jegyzetek Naprágyi Demeter leveléhez). In: „Vállal magasb mindeneknél” A Szent László-herma Győrbe érkezésének 400. évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásai. Győr, 2007. június 25–27. *Arrabona – Múzeumi Közlemények*, 46 (2008) 1. sz. 391–401. (A Szent Lászlót ábrázoló üveglak színes képének közlésével.)

¹¹ Esztergomi érsek 1001–2003. (Szerk. Beke Margit.) Bp., 2003. 196–200.